

Fakulti Seni Gunaan Dan Kreatif

Kearifan Tradisi Seni Parang *Ilang* Dalam Budaya Masyarakat Iban Di Sarawak

Adilawati Asri

**Doktor Falsafah
2024**

Kearifan Tradisi Seni Parang *Ilang* Dalam Budaya Masyarakat Iban Di
Sarawak

Adilawati Asri

Tesis ini dikemukakan

Bagi memenuhi keperluan untuk Ijazah Doktor Falsafah

(Pengurusan Seni)

Fakulti Seni Gunaan Dan Kreatif

UNIVERSITI MALAYSIA SARAWAK

2024

PERAKUAN

Saya mengaku bahawa kerja-kerja di dalam tesis ini telah diselaraskan dengan peraturan-peraturan Universiti Malaysia Sarawak, dan tesis ini adalah asli. Tesis ini tidak pernah diterima untuk sebarang ijazah dan tidak dikemukakan secara serentak bagi sebarang pencalonan ijazah lain.

.....
Tandatangan

Nama: Adilawati Asri

No. Matrik: 17010034

Fakulti Seni Gunaan Dan Kreatif

Universiti Malaysia Sarawak

Tarikh:

PENGHARGAAN

Segala pujian dipanjatkan kepada Tuhan kerana atas pertolonganNya, akhirnya tesis ini dapat disiapkan dengan sempurna. Dalam menyempurnakan tesis penyelidikan ini, saya banyak terhutang budi kepada pelbagai pihak yang membantu saya dengan menyumbangkan idea-idea bernas terhadap penulisan ini. Dengan kesempatan yang ada ini, saya ingin merakamkan jutaan terima kasih yang tidak terhingga kepada individu-individu tertentu atas sumbangan mereka yang tidak ternilai.

Ucapan penghargaan ini khasnya saya tujukan kepada penyelia utama saya, iaitu Professor Dr Noria Anak Tugang, yang tidak pernah rasa jemu membantu saya dan telah mengorbankan banyak masa beliau demi membantu menyempurnakan penyelidikan ini. Sesungguhnya, segala sumbangan, pertolongan, pengorbanan, budi dan jasa beliau tidak akan saya lupakan.

Ucapan penghargaan juga saya tujukan kepada semua informan saya yang terlibat dalam memberikan maklumat penting dalam menyiapkan tesis penyelidikan ini. Jutaan terima kasih ini khas saya tujukan kepada informan Uma Anak Kujat, Bajut Anak Puguan, John Anak Jimbun, Johnny Anak Barangan, Abang Anak Entary, Meria Anak Liban, Jimbun Anak Tawai, Dr Robert Menua Anak Saleh, Walter Wong Anak Tedong, Unsa Anak Meringai, Kendawang Anak Ambit, Lanting Anak Itar, Sigi Anak Singau, Paulus Anak Sigat, Datuk Sri Edmund Langgu, Nelson Antau Abang, Senang Anak Abang, Liman Anak La'wo, Dr Gregory Kiyai, Tugang Anak Rima dan Beji Anak Laga. Semoga kalian sihat sejahtera, dipanjangkan umur dan dimurahkan rezeki.

Penghargaan dan ucapan sekalung budi juga saya rakamkan kepada staf Arkib Muzium Sarawak, *Sarawak Museum Journal*, Pusat Khidmat Maklumat Akademik UNIMAS, Pustaka Astana Sarawak dan perpustakaan Yayasan Tun Jugah kerana

membenarkan saya membuat kupasan kepustakaan. Selain itu, ucapan terima kasih juga kepada staf Pusat Pengajian Pascasiswazah UNIMAS yang bertungkus-lumus membantu segala persiapan urusan surat rasmi untuk menjalankan kajian kerja lapangan.

Tidak lupa juga kepada seluruh keluarga saya yang telah banyak memberi kata-kata perangsang dan semangat serta menyokong saya dalam menyiapkan tesis penyelidikan ini. Selain itu, saya juga ingin mengucapkan ribuan terima kasih kepada semua sahabat saya yang telah banyak membantu sama ada secara langsung atau tidak langsung sepanjang saya menjalankan penyelidikan ini. Dengan bantuan dan dorongan dari kalian semua, saya berjaya menyiapkan tesis penyelidikan ini dengan sempurna.

Penghargaan khas ini juga saya rakamkan kepada semua pihak yang telah terlibat dalam menjayakan penyelidikan ini baik secara langsung mahupun secara tidak langsung. Jutaan terima kasih atas sumbangan buah fikiran dan material terhadap penyelidikan dan penulisan ini. Sesungguhnya, impian kalian untuk melihat tesis ini berjaya dihasilkan akhirnya menjadi kenyataan, dan kejayaan ini adalah kejayaan yang kita kongsi bersama!

Sekian, terima kasih.

ABSTRAK

Penyelidikan ini memfokuskan kearifan tradisi seni parang *Ilang* dalam budaya masyarakat Iban di Sarawak. Penyelidikan ini dilakukan berdasarkan kepada kegemilangan seni parang *Ilang* yang didasari kepada adat dan budaya masyarakat Iban dahulu sehingga kini. Ia dikupas berdasarkan kepada peradaban masyarakat Iban, kesenian dan kebudayaan yang menjadi mercu tanda keagungan dan kegemilangan dalam menzahirkan ketamadunan mereka di Sarawak. Seni parang *Ilang* adalah merupakan perlambangan dan citra identiti budaya masyarakat Iban dalam bentuk intelektual dan aspirasi melalui kearifan tradisi yang diwarisi secara bergenerasi bagi mewujudkan manifestasi kebudayaan, kesenian dan amalan kepercayaan mereka. Seni parang *Ilang* yang disimpan dan dimiliki oleh masyarakat Iban mempunyai nilai yang sangat signifikan sehingga diklasifikasikan sebagai warisan dan pusaka. Walau bagaimanapun, pelbagai faktor telah mengubah corak kebudayaan dan kesenian masyarakat Iban semasa era kolonialisasi. Tambahan pula, pembangunan moden serta arus globalisasi yang melanda kehidupan masyarakat Iban memperlihatkan ketidakupayaan terhadap mempertahankan kearifan tradisi terhadap seni parang *Ilang* yang dicipta dan diperolehi secara tradisi. Justeru itu, penyelidikan ini bertujuan untuk melestarikan dan seterusnya melegasikan kearifan tradisi seni parang *Ilang* dalam budaya masyarakat Iban di Sarawak. Penyelidikan ini berbentuk kepada etnografi yang memfokuskan kepada kearifan tradisi yang terdapat pada seni parang *Ilang* dalam budaya masyarakat Iban. Penyelidikan ini mengaplikasikan pendekatan kualitatif yang menggunakan proses pengumpulan data daripada kajian kerja lapangan, pemerhatian biasa, pemerhatian turut serta, dokumentasi, analisis dokumen dan temu bual pihak informan. Hasil daripada penyelidikan akan berupaya menciptakan sebuah model kearifan tradisi pada seni parang *Ilang* dalam budaya masyarakat Iban. Tujuannya adalah untuk mewujudkan nilai-

nilai ilmu pengetahuan, kesenian, estetika dan budaya yang diperlihatkan pada penciptaan seni parang *Ilang* dalam masyarakat Iban. Keseluruhannya, penyelidikan ini juga berupaya untuk melestarikan kearifan tradisi pada seni parang *Ilang* agar terus dijadikan sebagai legasi kesenian dan kebudayaan dalam generasi masyarakat Iban pada masa hadapan.

Kata kunci: Kearifan tradisi, seni, parang *Ilang*, budaya, masyarakat Iban.

The Local Wisdoms of the Art of Ilang Machete in the Culture of the Iban Community in Sarawak

ABSTRACT

This research focuses on the local wisdoms of the arts Ilang machete arts in the culture of the Iban community in Sarawak. This research is based on the glory of Ilang machete arts which is based on the customs and culture of the Iban community, past until present. It is based on the civilization of the Iban community, arts and culture which become a landmark of majesty and glory in manifesting their civilization in Sarawak. The Ilang machete arts is a symbolism and image of the cultural identity of the Iban community in the form of intellectuals and aspirations through the wisdom of traditions that have been passed down through generations to create the manifestation of their culture, arts and traditional belief practices. The Ilang machete arts that is kept and owned by the Iban community has such a significant value that it is classified as heritage and inheritance. However, various factors have changed the cultural and artistic patterns of the Iban community during the era of colonialization. Furthermore, modern development as well as the current of globalization that has hit the life of the Iban community shows the inability to maintain the local wisdoms of Ilang machete arts that was created and acquired traditionally. Therefore, this research aims to sustainability and legitimize the local wisdoms of the Ilang machete arts in the culture of the Iban community in Sarawak. This research takes the form of ethnography that focuses on the local wisdoms that found in the Ilang machete arts in the culture of the Iban community. This research applies a qualitative approach that uses a data collection process from fieldwork studies, regular observation, participatory observation, documentation, document analysis and informant interviews. The results of this research will be able to create a model of local wisdoms on the Ilang machete arts in the culture of the Iban

community. The purpose is to create the values of knowledge, arts, aesthetics and culture that are shown in the creation of Ilang machete arts in the Iban community. Overall, this research also be able to sustainability the local wisdoms of the Ilang machete arts so that it continues to be used as an artistic and cultural legacy in the future generations of the Iban community.

Keywords: *Local wisdoms, arts, Ilang machete, culture, Iban community*

ISI KANDUNGAN

	Mukasurat
PERAKUAN	i
PENGHARGAAN	ii
ABSTRAK	iv
<i>ABSTRACT</i>	vi
ISI KANDUNGAN	viii
SENARAI JADUAL	xxi
SENARAI RAJAH	xxii
SENARAI SINGKATAN	xxvii
BAB 1: PENDAHULUAN	1
1.1 Pengenalan	1
1.1.1 Latar Belakang Penyelidikan	7
1.2 Isu dan Permasalahan Penyelidikan	8
1.3 Soalan Penyelidikan	12
1.4 Objektif Penyelidikan	12
1.5 Skop Penyelidikan	13
1.6 Lokasi Penyelidikan	15
1.7 Kepentingan Penyelidikan	16
1.8 Batasan Penyelidikan	22

1.9	Permasalahan Yang Dihadapi Semasa Menjalankan Penyelidikan	26
1.10	Kerangka Konseptual Penyelidikan	28
1.11	Kerangka Teoritikal Penyelidikan	35
1.11.1	Model Teori Dimensi Kearifan Tradisi	35
1.11.2	Model Teori <i>Artifact Study: A Proposed Model</i>	38
1.12	Struktur Tesis Penyelidikan	40
BAB 2: KAJIAN KEPERPUSTAKAAN		44
2.1	Pengenalan	44
2.2	Manusia Dan Alam	47
2.2.1	Falsafah Alam Berkembang Jadi Guru	48
2.3	Masyarakat Dan Persekitaran	55
2.4	Manusia Sebagai MakhluK Estetik	56
2.5	Estetika: Konsep Keindahan Secara Objektif Dan Subjektif	57
2.6	Kebudayaan Dan Masyarakat	62
2.7	Identiti Masyarakat	65
2.8	Kearifan Tradisi Dalam Masyarakat	66
2.9	Latar Belakang Masyarakat Iban di Sarawak	74
2.10	Konsep Objek Budaya	77
2.11	Objek Dalam Kebudayaan Global Masyarakat Peribumi	84
2.12	Reka Bentuk Objek Seni	89

2.13	Pemeliharaan Dan Perlindungan Terhadap Warisan Budaya	92
2.14	Pembangunan Terhadap Budaya Warisan Ketara	94
2.15	Warisan Seni Kraf Tradisional Sebagai Material Budaya	95
2.16	Material Budaya Borneo	97
2.17	Klasifikasi Warisan Kebudayaan Masyarakat Iban	101
2.18	Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Warisan Budaya Masyarakat Iban	103
2.19	Rumusan	112
BAB 3: METODOLOGI		113
3.1	Pengenalan	113
3.2	Prosedur Dalam Menjalankan Penyelidikan	113
3.3	Reka Bentuk Penyelidikan (<i>Research Design</i>)	119
3.4	Pendekatan Dan Kaedah Penyelidikan	121
3.4.1	Pendekatan Kualitatif	122
3.4.1.1	Kajian Keperpustakaan	125
3.4.1.2	Kajian Kerja Lapangan	129
3.5	Instrumen Penyelidikan Dan Teknik Pengumpulan Data	131
3.5.1	Peranan Penyelidik	132
3.5.2	Pemerhatian	134
3.5.3	Temu Bual (<i>Individual In-Depth Interviews</i>)	135

3.5.3.1 Teknik Temu Bual Melalui Triangulasi Data Terhadap Pihak Informan	
Penyelidikan	140
3.5.3.2 Kajian Rintis (<i>Pilot Study</i>)	141
3.5.3.3 Kejelasan Soalan Terhadap Menemu Bual Informan Penyelidikan	142
3.5.3.4 Proses Merekod Temu Bual Informan Penyelidikan	143
3.5.4 Analisis Dokumen	143
3.6 Prosedur Pengumpulan Data Kualitatif	144
3.7 Prosedur Penganalisan Data Kualitatif	146
3.8 Prosedur Kutipan Data Penyelidikan	148
3.9 Penganalisan Data Penyelidikan	150
3.9.1 Kaedah Analisis Kandungan (<i>Content Analysis</i>)	151
3.9.1.1 Model Analisis Data Temu Bual Oleh Lamnek (1989)	152
3.9.2 Kaedah Analisis Rangka Kerja Data Kualitatif Oleh Shahren (2011)	155
3.10 Kaedah Penulisan	157
3.10.1 Fasa Deskripsi (Pemerian)	158
3.10.2 Fasa Analisis Data Penyelidikan	159
3.10.3 Fasa Interpretasi (Penterjemahan)	160
3.10.4 Fasa Penilaian	160
3.11 Etika Penyelidikan	161
3.11.1 Persetujuan	163

3.11.2 Borang Persetujuan (<i>Informed Consent Forms</i>)	163
3.12 Validasi Penyelidikan	164
3.13 Rumusan	165
BAB 4: KEARIFAN TRADISI DAN SENI PARANG <i>ILANG</i> IBAN	166
4.1 Pengenalan	166
4.2 Konsep Dan Pembangunan Kearifan Tradisi Dalam Masyarakat Iban	167
4.2.1 Konsep Keilmuan Tradisi Masyarakat Iban	168
4.2.2 Konsep Kepandaian Tradisi Masyarakat Iban	171
4.2.3 Konsep Kearifan Tradisi Masyarakat Iban	172
4.3 Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Dengan Alam Semula Jadi Terhadap Seni <i>Parang Ilang</i>	185
4.4 Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Terhadap Seni <i>Parang Ilang</i> Dalam Pengubatan Tradisional	204
4.5 Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Terhadap Adab Dan Etika Penjagaan Seni <i>Parang Ilang</i>	208
4.6 Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Terhadap Kemahiran Dan Penciptaan Seni <i>Parang Ilang</i>	210
4.6.1 Proses Penciptaan Seni <i>Parang Ilang</i> Dan Peralatan Pertukangan	212
4.6.1.1 Peringkat Pertama: Proses <i>Ngambuh</i> (Melebur Dan Membentuk Besi)	215
4.6.1.2 Peringkat Kedua: <i>Mengikir Bungai</i> Atau <i>Mata Kunding</i> Atau <i>Butuh Kunding</i>	217

4.6.1.3	Peringkat Ketiga: Proses <i>Nyepuh</i> (Merendam)	217
4.6.1.4	Peringkat Empat: Proses Penciptaan Hulu Seni Parang <i>Ilang</i>	217
4.6.1.5	Peringkat Lima: Melekatkan Hulu Seni Parang <i>Ilang</i>	218
4.6.1.6	Peringkat Enam: Proses Mencipta, Mengukir Dan 'Memusat' Sarung Seni Parang <i>Ilang</i>	219
4.7	Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Terhadap Penggunaan Material Tradisi Dalam Penciptaan Seni Parang <i>Ilang</i>	228
4.8	Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Terhadap Peranan Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Pelaksanaan Adat Istiadat Iban	232
4.8.1	Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Adat Istiadat Memandikan Bayi (<i>Meri Anak Mandi</i>)	235
4.8.2	Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Adat Istiadat Pembinaan Rumah Panjang Iban	237
4.8.3	Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Aktiviti Pertanian Masyarakat Iban	238
4.8.4	Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Upacara <i>Gawai Antu</i> Masyarakat Iban	240
4.8.5	Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Ritual <i>Miring</i> Masyarakat Iban	240
4.8.6	Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Hukum Adat Dan Tatatertib Di Rumah Panjang Iban	244
4.8.7	Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Adat Isitiadat Perkahwinan Iban	245
4.9	Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Terhadap Seni Parang <i>Ilang</i> Sebagai Logistik Perang	249
4.10	Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Terhadap Spiritual Seni Parang <i>Ilang</i>	257

4.11	Kearifan Tradisi Masyarakat Iban Terhadap Pantang Larang Dalam Penciptaan, Penjagaan Dan Penggunaan Seni Parang <i>Ilang</i>	271
4.12	Kearifan Tradisi Terhadap Seni Pada Parang <i>Ilang</i> Dalam Budaya Masyarakat Iban	281
4.12.1	Seni Berfungsi	283
4.12.2	Seni Kerajinan Tangan Tradisional	284
4.12.3	Seni Peniruan	285
4.12.4	Seni Kearifan Tradisi Dan Kosmologi	287
4.12.5	Seni Pandai Besi Dalam Seni Pertukangan	288
4.12.5.1	Konsep Seni Pandai Besi	289
4.12.6	Seni Ekspresi Dan Symbolisme	291
4.13	Rumusan	292
BAB 5: KEARIFAN TRADISI DAN IMPAK KEMAJUAN TEKNOLOGI TERHADAP SENI PARANG <i>ILANG</i>		294
5.1	Pengenalan	294
5.2	Kearifan Tradisi Dan Impak Kemajuan Teknologi Terhadap Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Budaya Masyarakat Iban	295
5.2.1	Alam Semula Jadi Dalam Masyarakat Iban	296
5.2.2	Masyarakat Iban	300
5.2.3	Budaya Masyarakat Iban	300

5.2.4	Kecenderungan Masyarakat Iban	303
5.2.5	Geografi	308
5.2.6	Sejarah Masyarakat Iban	310
5.2.7	Kearifan Tradisi Masyarakat Iban	313
5.2.8	Kosmologi Masyarakat Iban	316
5.2.8.1	Konsep Ruang: <i>Dunya Petara, Dunya Mensia</i> Dan <i>Dunya Sebayan</i> Dalam Masyarakat Iban	321
5.2.8.1.1	<i>Dunya Petara</i> (Langit) Masyarakat Iban	321
5.2.8.1.2	<i>Dunya Mensia</i> (Bumi) Masyarakat Iban	322
5.2.8.1.3	<i>Dunya Sebayan</i> (Alam Dalam Tanah) Masyarakat Iban	324
5.2.8.2	Konsep Dan Idea Kewujudan Kusa-Kuasa Luar Biasa Dalam Budaya Masyarakat Iban	326
5.2.8.2.1	<i>Petara</i> Masyarakat Iban	327
5.2.8.2.1.1	<i>Lang Sengalang Burung</i>	329
5.2.8.2.1.2	<i>Simpulang Gana</i>	331
5.2.8.2.1.3	<i>Raja Selempeta Nempa Mulai, Raja Selempetuh Ngambuh Kitai</i>	332
5.2.8.2.1.4	<i>Matai Tuai Raja Menjaya</i>	333
5.2.8.2.1.5	<i>Raja Biku Bunsu Petara, Pantan Inan Raja Jegia</i>	334
5.2.8.2.1.6	<i>Anda Mara NgibunBaku Ubat Pengeraja, Sengangga Gunggung Penyadung Antu Tuah, Segangga Ganggai Penatai Utai Mudah</i>	334

5.2.8.2.1.7 <i>Ini Andan Pala Buban Bunga Jirak, Kulit Rapit Tubuh Biak Baka Indu</i>	
<i>Dara Serebak Diguang Bujang</i>	335
5.2.8.2.2 <i>Orang Panggau Libau (Dewa Dewi) Dalam Masyarakat Iban</i>	335
5.2.8.2.2.1 <i>Keling</i>	337
5.2.8.2.2.2 <i>Kumang</i>	338
5.2.8.2.2.3 <i>Laja</i>	338
5.2.8.2.2.4 <i>Bungai Nuing</i>	339
5.2.8.2.3 <i>Antu</i>	340
5.2.8.2.4 <i>Semangat (Semangat Baik Dan Semangat Jahat) Dalam Masyarakat Iban</i>	342
5.2.8.2.5 <i>Tua (Roh Nenek Moyang) Dalam Masyarakat Iban</i>	344
5.2.8.3 <i>Hubungan Masyarakat Iban Dengan Kewujudan Kuasa-Kuasa Luar Biasa</i>	
<i>Daripada Alam Ghaib</i>	345
5.2.8.3.1 <i>Penjelmaan Kuasa-Kuasa Luar Biasa Di Alam Masyarakat Iban</i>	345
5.2.8.3.2 <i>Cara Masyarakat Iban Berinteraksi Dengan Kewujudan Kuasa-Kuasa Luar</i>	
<i>Biasa</i>	346
5.2.8.3.2.1 <i>Sumber Mimpi, Petanda Dan Azimat (Pengaroh) Masyarakat Iban</i>	346
5.2.8.4 <i>Mitos Dan Lagenda Seni Parang Ilang Dalam Budaya Masyarakat Iban</i>	350
5.2.9 <i>Idea Dan Falsafah Masyarakat Iban</i>	355
5.2.10 <i>Kepercayaan Warisan Masyarakat Iban</i>	358
5.2.11 <i>Seni Parang Ilang Iban</i>	359

5.2.11.1 Asal Usul Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Budaya Masyarakat Iban	360
5.2.12. Kebudayaan Iban	364
5.2.13 Pusaka Dan Warisan Masyarakat Iban	366
5.2.14 Identiti Masyarakat Iban	367
5.2.15 Fungsi Dan Signifikan Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Budaya Masyarakat Iban	368
5.2.15.1 Keperluan Dan Penyimpanan	369
5.2.15.2 Simbol, Status Dan Harta Kekayaan	370
5.2.15.3 Ritual Dan Upacara	375
5.2.15.4 Perlindungan Dan Pengubatan	377
5.2.15.5 <i>Genselan</i>	379
5.2.15.6 <i>Baya</i>	382
5.3 Rumusan	384
BAB 6: KELESTARIAN TERHADAP KEARIFAN TRADISI PADA SENI	
PARANG <i>ILANG</i> DALAM WARISAN KEBUDAYAAN IBAN	386
6.1 Pengenalan	386
6.2 Pembangunan Konsep Kelestarian Terhadap Kearifan Tradisi Pada Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Warisan Kebudayaan Iban	387
6.3 Ideologi Kelestarian Terhadap Kearifan Tradisi Seni Pada Parang <i>Ilang</i> Dalam Warisan Kebudayaan Iban	389
6.3.1 Alam Semula Jadi (Lingkungan Dan Persekitaran)	389

6.3.2	Budaya	391
6.3.3	Rumah Panjang	392
6.3.4	Ikatan Sosial	395
6.4	Warisan Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Masyarakat Iban	396
6.4.1	Klasifikasi Warisan Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Masyarakat Iban	397
6.4.1.1	Warisan Alam Semula Jadi	398
6.4.1.2	Warisan Budaya Atau Sejarah	400
6.4.1.3	Warisan Kesenian	400
6.4.1.3.1	Warisan Budaya Ketara (<i>Tangible Cultural Heritage</i>)	401
6.4.1.3.2	Warisan Budaya Tak Ketara (<i>Intangible Heritage</i>)	402
6.5	Kelestarian Terhadap Kearifan Tradisi Pada Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Warisan Kebudayaan Iban	403
6.5.1	Kearifan Tradisi	404
6.5.2	Pengurusan	406
6.5.3	Penyimpanan Secara Tradisional Berdasarkan Kepada Konsep Ruangan	414
6.5.4	Pelaksanaan Adat Istiadat, Ritual Dan Upacara Tradisional	421
6.5.5	Material Tradisi	423
6.5.6	Tradisi Penciptaan	425
6.5.6.1	Ciri-Ciri Penciptaan Seni Parang <i>Ilang</i> Iban	426
6.5.7	Pembangunan Hasil Seni Dan Kraf Tradisional	430

6.5.8	Manifestasi Seni Dan Kebudayaan	450
6.6	Rumusan	452
BAB 7: ANALISIS PENYELIDIKAN DAN KESIMPULAN		454
7.1	Analisis Penyelidikan	454
7.1.1	Analisis Objektif Pertama	455
7.1.2	Analisis Objektif Kedua	489
7.1.3	Analisis Objektif Ketiga	490
7.1.4	Analisis Objektif Keempat	495
7.2	Hasil Penemuan Baharu Penyelidikan	500
7.2.1	Kearifan Tradisi Material	505
7.2.2	Kearifan Tradisi Penciptaan Dan Teknologi	507
7.2.3	Kearifan Tradisi Fungsi Dan Kepenggunaan	509
7.2.4	Kearifan Tradisi Penjagaan Dan Kelestarian	510
7.3	Matlamat Model Kearifan Tradisi Seni Parang <i>Ilang Iban</i>	513
7.3.1	Kosmologi Iban	513
7.3.2	Kepercayaan Warisan	515
7.3.3	Seni Dan Falsafah Kebudayaan	518
7.3.4	Manifestasi	520
7.3.5	Identiti Dan Warisan	522
7.4	Perbincangan	524

7.5	Implikasi Penyelidikan	525
7.5.1	Implikasi Model Kearifan Tradisi Seni Parang Ilang Dalam Budaya Masyarakat Iban Di Sarawak	526
7.5.1.1	Kefahaman Dan Kesedaran Masyarakat Iban	528
7.5.1.2	Pembangunan Warisan Kebudayaan	531
7.5.1.3	Pembentukan Identiti Kebangsaan	532
7.6	Cadangan Penyelidikan	535
7.7	Kesimpulan	535
	RUJUKAN	544
	LAMPIRAN	560
	GLOSARI	566

SENARAI JADUAL

	Mukasurat
Jadual 1.1 Soalan temu bual penyelidikan	560
Jadual 1.2 Senarai pihak informan persendirian dalam sesi temu bual secara <i>Individual In-Depth Interview</i> yang dijalankan dalam bentuk tidak berstruktur	562
Jadual 1.3 Senarai pihak informan organisasi dalam sesi temu bual secara <i>individual In-Depth Interview</i> yang dijalankan dalam bentuk berstruktur	565

SENARAI RAJAH

Mukasurat

Rajah 1.1	Model kerangka konseptual kearifan tradisi seni parang <i>Ilang</i> di dalam budaya masyarakat Iban di Sarawak.	29
Rajah 1.2	Model teori Dimensi Kearifan Tradisi.	35
Rajah 1.3	Model Fleming (1974) yang disesuaikan berdasarkan Pearce (2017).	38
Rajah 1.4	Falsafah Alam Terkembang Jadi Guru.	48
Rajah 1.5	Prosedur dalam menjalankan penyelidikan terhadap topik 'Kearifan Tradisi Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Budaya Masyarakat Iban Di Sarawak.	114
Rajah 1.6	Proses melakukan kajian keperpustakaan terhadap topik " Kearifan Tradisi Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Budaya Masyarakat Iban Di Sarawak.	125
Rajah 1.7	Klasifikasi kaedah pemerhatian dalam penyelidikan yang dijalankan oleh penyelidik terhadap topik 'Kearifan Tradisi Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Budaya Masyarakat Iban Di Sarawak'.	134
Rajah 1.8	Prosedur kutipan data melalui sesi temu bual pihak informan penyelidikan terhadap topik 'Kearifan Tradisi Seni Parang <i>Ilang</i> Dalam Budaya Masyarakat Iban Di Sarawak.	148
Rajah 1.9	Proses menganalisis dan mengolah data penyelidikan bagi kaedah temu bual pihak informan penyelidikan.	152
Rajah 1.10	Rangka kerja data kualitatif.	155
Rajah 1.11	Konsep dan pembentukan kearifan tradisi oleh masyarakat Iban.	168
Rajah 1.12	Klasifikasi keilmuan tradisi dalam masyarakat Iban.	170
Rajah 1.13	Kearifan tradisi yang diperlihatkan melalui tunjang keupayaan masyarakat Iban.	176
Rajah 1.14	Klasifikasi interaksi dalam kearifan tradisi masyarakat Iban.	178
Rajah 1.15	Klasifikasi kearifan tradisi masyarakat Iban.	184
Rajah 1.16	Motif-motif tradisi pada bahagian struktur seni parang <i>Ilang</i> .	199
Rajah 1.17	Hulu seni parang <i>Ilang</i> yang mempunyai seni motif <i>Bejangak</i> .	202